

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Клімова І.О. Ринок сільськогосподарської продукції: особливості розвитку та проблемні питання формування інфраструктури / І.О.Клімова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/11658/1/Stattya_9.pdf.
2. Калюжна О.В. Оптові ринки та їх вплив на формування інфраструктури аграрного ринку / О.В. Калюжна // Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економіка АПК і природокористування». – 2009. – № 11.
3. Копитко О.В. Інфраструктурне забезпечення оптових ринків сільськогосподарської продукції / О.В. Копитко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.1. – С. 266–272.
4. Плотніченко С.Р. Формування ефективного ринку сільськогосподарської продукції / С.Р. Плотніченко // Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету. – 2013. – № 2(6). – С. 317–322.
5. Дудар Т.Г. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи : [монографія] / Т.Г. Дудар, В.Т. Дудар. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – 246 с.
6. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції : [практ. посіб.] / За ред. П.Т. Саблука. – К. : ІАЕ, 2000. – 556 с.
7. Кудлай В.Г. Актуальні питання розвитку аграрного ринку / В.Г. Кудлай // Український соціум. – 2005. – № 5/6. – С. 143–149.
8. Лозинська Т. Тенденції розвитку аграрного ринку в контексті державного регулювання / Т. Лозинська, Г. Пасемко // Публічне управління: теорія та практика. – 2011. – № 1(5). – С. 162–168.
9. Статистичний щорічник України за 2013 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.oseu.edu.ua/files/StatSchorichnyk_Ukrainy2013.pdf.
10. Сільське господарство України: Статистичний збірник за 2013 р. / Державна служба статистики України. – К. : Август Трейд, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.oseu.edu.ua/files/zb_sg_13.pdf.
11. Щодо механізмів стимулювання розвитку дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва в Україні: Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1552/>.
12. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами: Статистичний бюлетень за 2014 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.oseu.edu.ua/files/bl_rpsp_2014.pdf.

УДК 336.011

Рамський А.Ю.*кандидат економічних наук,**професор кафедри економіки підприємства**Київського національного університету технологій та дизайну***ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ДЛЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ**

Статтю присвячено фінансам домогосподарств та їхньому значенню для фінансової системи держави. Значну увагу приділено уточненню дефініції «фінанси домашніх господарств». З'ясовано джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів домогосподарств. Уточнено склад власних і залучених фінансових ресурсів домогосподарств. До напрямів використання фінансових ресурсів за балансовим підходом віднесено споживчі витрати, витрати на придбання товарів довготривалого користування, нерухомості, земельних ділянок та інвестиції (придбання інвестиційних продуктів). Визначено, що фінансові ресурси домогосподарств є складовою фінансової системи і на них поширюються механізми державного регулювання, зокрема фінансова політика.

Ключові слова: фінанси домогосподарств, фінансові ресурси, потоки фінансових ресурсів, державне регулювання фінансів домогосподарств, ринок інвестицій.

Рамский А.Ю. ЗНАЧЕНИЕ ФИНАНСОВ ДОМОХОЗЯЙСТВ ДЛЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВА

Статья посвящена финансам домохозяйств и их значению для финансовой системы государства. Значительное внимание уделено уточнению дефиниции «финансы домашних хозяйств». Выявлены источники формирования и направления использования финансовых ресурсов домохозяйств. Уточнен состав собственных и привлеченных финансовых ресурсов домохозяйств. К направлениям использования финансовых ресурсов по балансовому подходу отнесены потребительские расходы, расходы на приобретение товаров длительного пользования, недвижимости, земельных участков и инвестиции (приобретение инвестиционных продуктов). Определено, что финансовые ресурсы домохозяйств являются составляющей финансовой системы и на них распространяются механизмы государственного регулирования, в частности финансовая политика.

Ключевые слова: финансы домохозяйств, финансовые ресурсы, потоки финансовых ресурсов, государственное регулирование финансов домохозяйств, рынок инвестиций.

Ramskyi A.Yu. SIGNIFICANCE OF HOUSEHOLDS FINANCE FOR FINANCIAL SYSTEM OF THE STATE

The article is devoted to finances of households and their significance for the financial system. Special attention is given to clarify the definition of «household finances». It is found sources of and uses of financial resources of households. Specifies the composition of own and borrowed financial resources of households. By areas of financial resources for balance are approach includes consumer spending, the cost of purchasing durable goods, real estate, land and investment (purchase investment products). Determined that the financial resources of households are part of the financial system and are subject to state regulation mechanisms, particularly fiscal policy.

Keywords: household finances, financial resources, flow of financial resources, government regulation of finance household market investments.

Постановка проблеми. На ринку інвестицій фінанси домогосподарств відіграють важливу роль, що полягає у формуванні попиту та пропозиції на інвестиційні продукти. Розглядаючи домогосподарства як повноцінних і самостійних (без посередників) агентів та учасників відносин, що формуються

на ринку з приводу придбання та реалізації інвестицій, доцільно визначити сутність фінансів домогосподарств і склад фінансових ресурсів, що можуть бути у їхньому розпорядженні, формувати інвестиційний потенціал і виступати як засіб платежу за інвестиційні продукти.

Значний внесок у розвиток теоретико-методологічних, методичних і практичних проблем фінансів домашніх господарств зробили українські вчені: Гордієнко Л., Гридчина М., Карлін М., Кізіма Т., Мікитенко І., Скібіна А., Станкевич Ю., Федосов В., Шикіна Н., Юрій С., а також зарубіжні вчені Белозьоров С., Беккер Г., Бескоровайна С., Боді З., Геронин Н., Дмитрієва Є., Єфімов В., Мертон Р., Поляк Г., Фетисов В., Чернов А., Шульц Т., Янін О. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас невирішеними складовими проблеми залишаються відсутність єдиного підходу до розуміння сутності фінансів домогосподарств та їх місце в фінансовій системі держави.

Мета статті полягає у визначенні сутності фінансів домогосподарств, складу фінансових ресурсів, що можуть бути у їхньому розпорядженні, які могли б формувати інвестиційний потенціал і виступати як засіб платежу за інвестиційні продукти. Встановлення ролі фінансів домогосподарств в фінансовій системі держави надасть можливість розглядати їх як самостійного учасника ринку інвестицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія фінансів домогосподарств по-різному трактується науковцями, зокрема, як доходи населення або наявні відносини, які виникають між членами домогосподарства щодо джерел формування грошових коштів, їхнього використання, заощадження та інвестування.

Сучасними науковцями зроблено висновок про те, що найчастіше під терміном «фінанси домашніх господарств» розуміється сукупність грошових доходів і витрат, здійснюваних у межах домашніх господарств як специфічного сектору національної економіки, або сукупність грошових відносин з приводу формування і використання сімейних бюджетів. Кізіма Т. зазначає, що за сутністю фінанси домогосподарств є сукупністю економічних відносин, у які вступають домогосподарства та їх окремі учасники з приводу формування, розподілу і використання фондів грошових коштів [1]. Це визначення, на нашу думку, доцільно уточнити лише в частині використання терміну «фінансові ресурси» замість «фонди грошових коштів». Фонди, у значенні засобу алокації ресурсів, не формуються на рівні домогосподарства, а застосування терміну «фонди» за змістом джерел фінансування коштів відокремлює його від коштів як активу, що знаходиться у розпорядженні домогосподарства. Термін «фінансові ресурси» більш точно передає сутність, оскільки ресурси визнаються активами і мають чітко визначені джерела фінансування. Проте підтримується точка зору, за якою фінанси домогосподарств як явище відображають внутрішні і зовнішні грошові потоки (тобто рух грошових коштів) домашніх господарств [1]. Це підтверджує розуміння фінансів домогосподарств як складової фінансової системи.

Таким чином, термін «фінанси домогосподарств» нами буде вживатися в такому змісті, як: наявні фінансові ресурси та сукупність відносин, які виникають з приводу їхнього формування, використання, заощадження та інвестування. За прямим методом обчислення основним джерелом формування фінансових ресурсів домашніх господарств є доходи, зокрема:

- заробітна плата;
- прибуток та змішаний дохід від підприємницької діяльності;
- доходи від власності (операційна оренда нерухомості);

- соціальні допомоги, пенсії, стипендії;
- фінансові доходи (проценти на банківські вклади (депозити), дивіденди на прості та привілейовані акції, виплати за облігаціями);
- відшкодування страхових організацій за договорами страхування;
- доходи від продажу інвестиційних продуктів;
- допомога, що надається на безповоротній основі благодійними організаціями, іншими домогосподарствами;
- виграші у лотереях, рекламних акціях;
- грошова допомога від родичів-мігрантів; спадщина тощо.

Беручи до уваги те, що фінансові ресурси домогосподарств є складовою фінансової системи, на них поширюються механізми державного регулювання, зокрема фінансова політика. Державна фінансова політика визначається як сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо формування та ефективного використання фінансових ресурсів країни, передбачених відповідно до обраної моделі соціально-економічного розвитку, які містять у собі ресурси її окремих регіонів, секторів економіки, підприємств і домогосподарств для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку на основі використання відповідних фінансових та монетарних важелів і створення відповідного інституційного середовища, що сприяють реалізації цієї політики [2]. Фінансові ресурси домогосподарств залишилися поза увагою держави та не розглядаються як повноцінний ресурс для забезпечення розвитку, і, як наслідок, фінансова політика не містить інструментів для активізації мотиваційної складової інвестування в реальний сектор.

Тенденція кризових та посткризових років свідчить, зокрема, про зростання боргової залежності домогосподарств внаслідок збільшення поточних і довгострокових зобов'язань та зменшення грошових доходів, що негативно позначається на фінансових ресурсах інших інституційних секторів економіки. Такий фінансовий стан домогосподарств є характерним як для України, так і країн ЄС.

У третьому кварталі 2012 р. порівняно з другим кварталом 2012 р. норма заощаджень домогосподарств країн Єврозони залишалася майже на стабільному рівні. За даними Євростату, Статистичного бюро Європейського Союзу і Європейського центрального банку, заощадження домогосподарств залишаються низькими та майже стабільними, норма валових заощаджень у ЄС-27 склала 11,2%, порівняно з 11,1% у другому кварталі 2012 р.; у Єврозоні – склала 13,0% порівняно з 12,9% у попередньому кварталі. Норма інвестицій домогосподарств залишається на низькому рівні, зокрема, бруто-коефіцієнт інвестицій домогосподарств становив 8,0% у третьому кварталі 2012 р., порівняно з 8,1% у другому кварталі 2012 р.; у зоні євро норма сімейних інвестицій склала 8,9%. Це відбувається внаслідок зниження у зоні євро доходів домашніх господарств на душу населення на 0,3% у реальному вираженні після зниження на 0,5% у попередньому кварталі [3–4].

У третьому кварталі 2014 р. заощадження домогосподарств в групі країни ЄС-28 знизилися до рекордно низького рівня – 10,3%, що на 0,2 в. п. нижче за показник другого кварталу 2014 р. Ці та інші дані статистики домогосподарств свідчать про необхідність перегляду державної політики з питань інвестування та його гарантійного забезпечення, оскільки навіть наявні ресурси домогосподарств за належних умов та забезпечення мотиваційної складової можуть спрямовуватися в інвестування.

Адже відомо, що доходи, як одна з головних фінансових цілей домогосподарств, – це результат їхньої активності, яка розгортається в системі економічних відносин та втілюється в сукупному доході [5]. Ланцюгові темпи приросту показників відображають зміни руху (потоків) фінансових ресурсів домогосподарств за відповідний період, який може корегуватися на величину зміни вартості нагромадження основного капіталу в результаті збільшення або зменшення його ринкової вартості. Проте залишаються невирішеними проблеми оцінки (переоцінки) вартості нагромадження основного капіталу домогосподарств, що змінюється внаслідок коливань їхньої ринкової вартості та макроекономічних факторів. Зарубіжними науковцями, зокрема Бебу А., Фантоном М., Массоном А., Стросс-Каном Д., цим проблемам приділяється значна увага з огляду на те, що вартість нагромадження впливає на реальний обсяг капіталу домогосподарств [6].

При цьому важливими показниками добробуту домогосподарств є валове заощадження, нагромадження основного капіталу, інвестиційний потенціал, чисте заощадження, доходи, витрати та наявний доход (табл. 1).

Показник частки заробітної плати у загальному обсязі доходів з 2002 р. до 2007 р. мав досить вола-

тильний характер (змінювався з 42,1% до 44,8%, з максимальним значенням у 2007 р.). У посткризовий період, починаючи з 2009 р., в структурі сукупних доходів домогосподарств України відбувається стабільне зростання питомої ваги оплати праці (у 2012 р. 42,2%, що свідчить про недосягнення ним значення 2007 р.). Окрім цього, намітилася стійка тенденція до зростання доходів від підприємницької діяльності. У 2012 р. заробітна плата зросла на 112,1%, проте це на 2,1 та 4,7 в. п. менше темпів зростання соціальної допомоги та соціальних трансфертів (в натурі) відповідно. Особливо слід відмітити поступове зростання в структурі доходів домогосподарств питомої ваги пенсії. Натомість вже котрий рік спостерігається поступове зменшення питомої ваги пільг та субсидій в структурі сукупних доходів домогосподарств України [7; 8]. При цьому слід зазначити, що закріплення такої тенденції у майбутніх періодах може призвести до зменшення інвестиційного потенціалу.

За 1-3-й квартали 2014 р. обсяг доходів та заробітної плати збільшився порівняно з відповідним періодом попереднього року майже на 5% і становив, відповідно, 1122,9 млрд. грн., з яких обсяг заробітної плати – 460,5 млрд грн., реальний дохід (з урахуванням цінового фактору) зменшився і ста-

Таблиця 1

Доходи та витрати домогосподарств України

Показник	2007	2008	2011	2012	2013	2014*	Темпи зростання III кв. 2014 р. до III кв. 2013 р., % **
Доходи, млн. грн. у т. ч.:	623289	845641	1266753	1457864	1548733	396760	104,3
заробітна плата	278968	366387	529133	609394	630734	158911	105,7
прибуток та змішаний доход	95203	131139	200230	224920	243668	83696	108,6
доходи від власності (одержані)	20078	28432	68004	80769	87952	23516	108,9
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти:	229040	319683	469386	542781	586379	130637	99,4
соціальні допомоги	124472	180455	263633	301621	323123	73057	94,3
інші одержані поточні трансферти	18209	26092	40978	...	58416	16884	129,6
соціальні трансферти в натурі	86359	113136	164775	192827	204840	40696	99,5
Витрати та заощадження, млн. грн. у т. ч.:	623289	845641	1266753	1457864	1548733	396760	104,3
придбання товарів та послуг	509533	695618	1030635	1194791	1304031	322743	101,4
доходи від власності (сплачені)	16924	30406	29064	18567	21091	6874	89,2
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти:	49053	67606	83931	97226	107345	30808	115,2
поточні податки на доходи, майно	35598	46926	60683	68716	72943	18893	106
внески на соціальне страхування	8326	11987	13827	16004	16273	4243	104,4
інші поточні трансферти	5129	8693	9421	...	18129	7672	157,9
нагромадження нефінансових активів	9939	29515	-1159	-2954	5378	13103	126,3
приріст фінансових активів, з них:	37840	22496	124282	150234	110888	23232	133,4
приріст грошових вкладів та заощаджень в цінних паперах	94526	91212	43607	...	104727	-18386	...
заощадження в іноземній валюті	19908	32561	75922	...	21509	5233	37,8
позики, одержані за виключенням погашених (-)	77043	116629	-8288	...	5284	2529	73,9
Наявний доход, млн. грн.:	470953	634493	988983	1149244	1215457	318382	104,4
Наявний доход у розрахунку на одну особу, грн.	10126	13716,3	21637,9	25 206,4	26719,4	7400,2	102,2
Реальний наявний доход, у % до відповідного періоду попереднього року	114,8	107,6	108,0	113,9	106,1	91,0	...

Примітки: * попередні дані за III кв. 2014 р.; ** без урахування тимчасово окупованої території АРК і м. Севастополь

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

новив близько 90%. Падіння реальних доходів домогосподарств і продовження каскадування негативних факторів економічної кризи 2014 р. у 2015 р. значно погіршить добробут домогосподарств та, відповідно, зменшить їх інвестиційний потенціал.

Висновки. Загалом, «заморожування» заробітних плат, зменшення їх надтарифної частини, передусім стимулюючих виплат (премій, надбавок, доплат), затримка заробітної плати й скорочення «тіньових» виплат, а також інфляційне знецінення реальної оплати праці – спрацювали на здешевлення робочої сили.

У 2014 р. на фоні застосування таких штучних механізмів відбувалося значне скорочення працівників, зменшення робочих місць, припинення діяльності виробництв, відсутність вакансій у місцях тимчасового проживання домогосподарств – вимушених переселенців. Падіння реальної заробітної плати домогосподарств, що відносяться до незахищених верств населення, може призвести їх до межі бідності.

Державне регулювання фінансами домогосподарств на ринкових умовах має спрямовуватися на гарантування основного джерела фінансування домогосподарств – оплати праці (із забезпеченням робочого місця та оптимальної зарплати); а також у нормативному та гарантійному забезпеченні отримання фінансових ресурсів з інших джерел. Розширення джерел фінансування шляхом запровадження ринку інвестицій може дати позитивний кумулятивний ефект у фінансуванні попиту та пропозиції на ринку

та формуванні інвестиційного портфелю домогосподарств з диференціацією інвестиційних продуктів різного рівня доходності та ризику.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку / Т.О. Кізіма ; вст. слово С.І. Юрія. – К. : Знання, 2010. – 431 с.
2. Організаційно-економічні аспекти інноваційного оновлення національного господарства : [монографія] / [М.М. Ермошенко, С.А. Єрохін, В.М. Шандра та ін.] ; за наук. ред. М.М. Ермошенко, С.А. Єрохіна ; Нац. акад. упр. – К. : НАУ, 2008. – 213 с.
3. The European Central Bank. Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>>.
4. The European Statistical System [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>>.
5. Словарь иностранных слов. Словотолкователь / Сост. Бурдон и Михельсон. – С.-Петербург ; М., 1880. – 854 с.
6. Babeau A. The Macro-economic Wealth-income Ratio of Households / A.Babeau ;Universite' de Paris ZX-Dauphine. – 1983. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.roiw.org/1983/347.pdf>>.
7. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків : [монографія] / За ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
8. Милашко О.Г. Статистичне оцінювання доходів і витрат домогосподарств за даними системи національних рахунків / О.Г. Милашко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2008. – № 30. – С. 247–253.